

*Året var 1317. Tidpunkten natten mellan den 10 och 11 december.
Platsen Nyköping, närmare bestämt borgen Nyköpingshus.
Äntligen skulle kung Birger få sin hämnd på de svekfulla bröderna,
Erik, hertig av Södermanland och Valdemar, hertig av Finland.
Det blev en hämndaktion som slutade i ond bråd död.*

TEXT *Thorsten Sandberg* ILLUSTRATION *Tzenko Stoyanov*

Anekdoten: En dödlig måltid

ENLIGT ERIKSKRÖNIKAN SKA kung Birger ha återoppat en för honom förödmjukande händelse i deras gemensamma historia: »Minnes ni Hätunaleken? Jag minns den väl. Denna lek skall inte bli eders bättre».

Därefter gick han till aktion mot Erik och Valdemar.

Upptakten till den våldsamma händelse, som kom att kallas Nyköpings gästabud var maktkampen mellan kung Magnus Ladulås söner.

Förnedrande för Erik och Valdemar var avtalet de tvingades skriva under med en klausul om besöksförbud vid Hovet om inte kung Birger uttryckligen kallat dem.

Men denna klausul satte de sig över när de på resa från Östergötland bestämde sig för att hälsa på Birger. Det var på

hösten 1306 och objudna anlände de till kungsgården Hätuna vid Mälaren, strax väster om Sigtuna.

En kväll slog de till. Kung Birger och hans danskfödda drottning Märta togs till fånga. Deras son prins Magnus fick hjälp att fly och fördes i hemlighet till Danmark.

Hätunaleken blev startskottet för en ny fas i denna oförsönliga maktkamp på högsta nivå i det medeltida Sverige. Kung Birger tvingades dela sitt kungarike med bröderna och därmed släppa ifrån sig två tredjedelar av landet.

Hertig Erik blev nu Sveriges starke man, men fick både Danmark och Norge emot sig. De tvingade fram frigivandet av Birger 1308 och attackerade året efter Sverige i en gemensam aktion.

ÖPPET KRIG BRÖT ut, men bröderna kom så småningom överens om att sluta fred. Birger erkändes åter som kung, men med begränsat geografiskt inflytande eftersom hertigarna behöll sina områden.

Bortsett från en del smärre incidenter höll brödravalangerna fred under det följande decenniet. Men kung Birger ruvade på hämnd på Erik och Valdemar, för Håtunaleken och för hans stukade maktposition.

Hösten 1317 vistades kungen och drottningen i Nyköping. När hertig Valdemar stannade till här under en resa till Kalmar, passade Birger på att bjuda in honom och hertig Erik till Hovets julfirande.

INVITEN SKULLE UPPFATTAS som en signal till försoning mellan bröderna, och Valdemar blev positivt överraskad. Hertig Erik var från början tveksam men övertalades.

Med sina väpnade följen anlände hertigarna till Nyköping och togs emot av ett vänligt inställt kungapar. Erikskrönikan berättar att drottning Märta rent av var upprymd, »aldrig har man sett drottningen så glad som då«.

Men drottningens soliga uppträdande var naturligtvis bara kamouflage, ett sätt att invägga de bägge svågerna i en känsla av säkerhet. Och de gick på det.

En händelse hertigarna skulle ha tagit på allvar var att deras livvakter anvisats logi ute på stan och inte inom borgen Nyköpingshus där de själva bodde.

Festen började på kvällen den 10 december och varade till långt in på natten. Allt gammalt brödragroll var som

bortblåst och stämningen på topp. Mätta och belättna drog sig Erik och Valdemar tillbaka till sina gemak.

När de somnat gick en styrka armborstskyttar till aktion under ledning av riddaren Johan von Brunkow, en av kung Birgers mest trogna anhängare. Enligt flera medeltida källor var det Brunkow och drottning Märta som planerat ingripandet.

Omedelbart efter armborstskyttarna klev kung Birger in till sina bröder med mörk blick och vredgat tal om Håtunaleken elva år tidigare.

Hertigarna kastades i Nyköpingshus fängelsehåla. Här fick de försmäkta, fjättrade vid väggen med halsjärn och händerna fastsatta i bojor.

Någon amnesti från sin bror kungen räknade de inte med. I januari 1318 skrev hertigarna därför ett gemensamt testamente, där de bland annat skänkte pengar till hospital, kloster och kyrkor.

EN KORT TID därefter avled de, oklart hur. Svält de ihjäl eller blev de mördade? Enligt Erikskrönikan dog Erik först, sedan Valdemar.

När hertigarnas anhängare nåddes av beskedet att deras herrar avlidit, startade inbördeskriget på nytt. Kung Birger tvingades fly till Danmark, där han dog i exil 1321.

Någon segrare i ett inbördeskrig eller i en oförsonlig brödrafejld finns egentligen inte. Men kanske fick hertig Erik i himlen ändå någon sorts revansch på sin bror. Under striderna efter Nyköpings gästabud avrättades Birgers son prins Magnus. Ny tronföljare blev en annan Magnus, hertig Eriks son Magnus Eriksson, som var kung i 45 år. *

»Minnes ni Håtunaleken? Jag minns den väl.

Denna lek skall inte bliva eder bättre«.